

CSE'S KUNSTVAKKEN 2022... VERDER IN BEELD

AUTEURS: ANNICK VAN BEUKERING, HUGO GITSELS, HENRIËTTE HEEZEN, MARIEKE KRAFT & PETER SCHOENMAKERS

De verschillende tijdvakken en de vernieuwde normering

Als gevolg van corona waren er ook in 2022 extra mogelijkheden om examen te doen. Tot aan de zomer waren er drie momenten om de centrale examens af te leggen.¹ Verreweg de meeste kandidaten kozen voor het eerste tijdvak. Aan het tweede tijdvak deden kandidaten mee die het examen voor het eerst maakten en kandidaten die het als herkansing gebruikten. Bij de normering van het tweede tijdvak zijn deze verschillende groepen zoveel mogelijk afzonderlijk bestudeerd om tot een goede N-term te komen. Het derde tijdvak was een herkansing.

De inbreng van docenten

In 2022 hebben is (net als in 2021) de kennis en ervaringen van docenten betrokken bij de normering van de verschillende tijdvakken.

Op voorhand was namelijk niet duidelijk welke kandidaten in mei examen zouden doen. Stel dat van elke klas de zwakste kandidaten pas in juni voor het eerst examen zouden doen, dan is de mei-populatie sterker dan het landelijk gemiddelde. Daarom is docenten via het **programma Wolf** de vraag gesteld of de groep die in mei examen deed representatief was voor de hele klas. Met behulp van deze informatie werd een representatieve steekproef geselecteerd.

De andere vraag die de docenten voorgelegd kregen luidde: '... Cito en CvTE willen graag weten waar volgens u de grens tussen voldoende en onvoldoende prestatie ligt op dit examen wanneer u het vergelijkt met andere jaren. Bij welke totaalscore past dan volgens u op dit examen het cijfer 5,5?' Met dit gegeven kon een link met de norm in het verleden worden gelegd. De score die de docent doorgaf, is omgerekend naar een N-term. Dit gegeven is gebruikt voor de tweede stap in het normeringsproces, dat in zijn geheel uit vier stappen bestond.

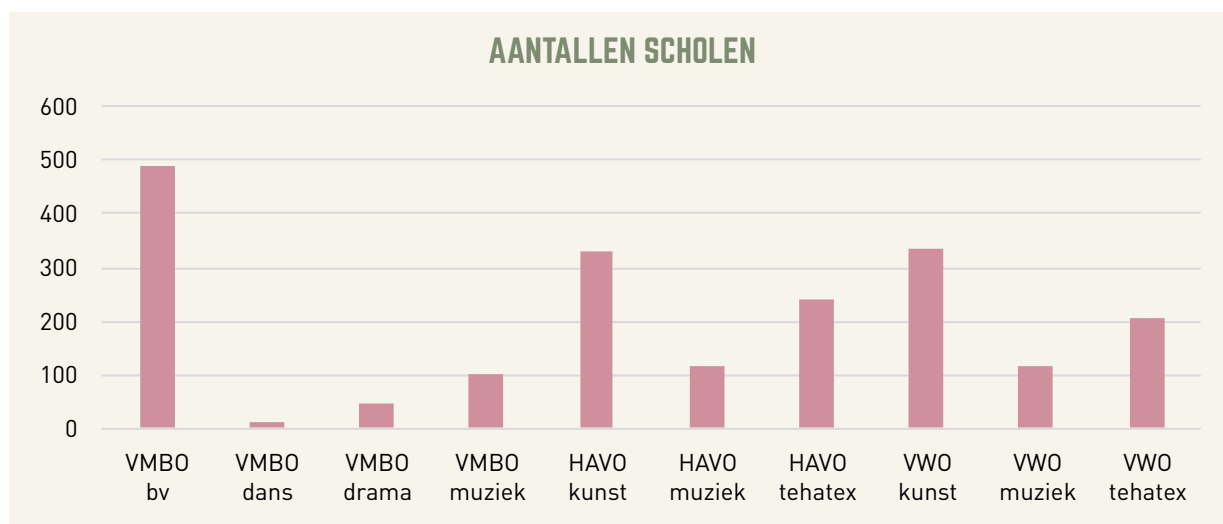
¹ De hier gepresenteerde informatie over de normering is grotendeels gebaseerd op het artikel 'Normering 2021: Anders dan anders' zoals gepubliceerd in Euclides, oktober 2021, auteur Paul van der Molen

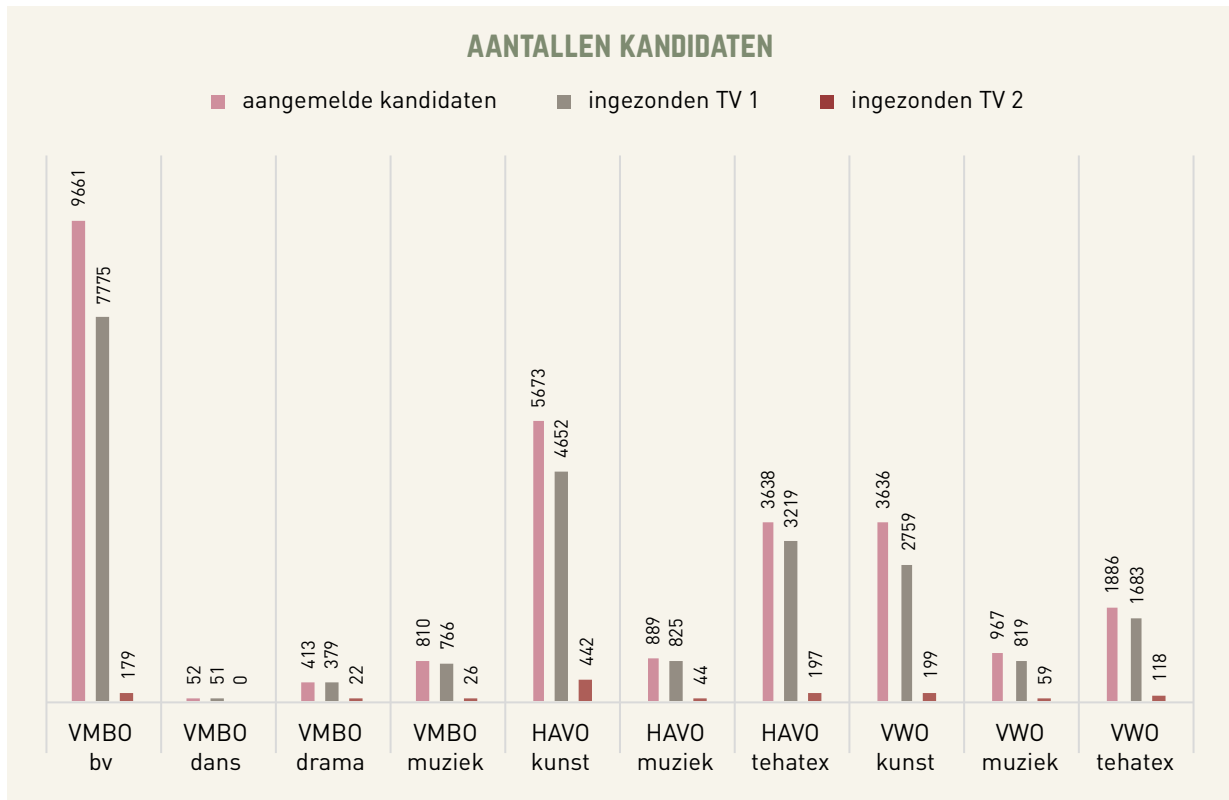
De N-term bepalen

In stap 1 werd de voorlopige technische N-term zodanig bepaald dat een 'representatieve steekproef' een vergelijkbaar gemiddeld cijfer kreeg als in de jaren 2014 - 2019. In stap 2 werd het oordeel van docenten gebruikt om na te gaan of de norm uit stap 1 vergelijkbaar is met de norm uit het verleden. Docenten geven niet allemaal hetzelfde oordeel.

Daarom zijn de docenten in drie gelijke groepen verdeeld en was het interval van de middelste groep leidend voor de vergelijking in stap 2. Ten slotte werd in stap 3 vergeleken of de voorlopige N-term wel in lijn was met de gebruikelijke moeilijkheid van het examen van dat vak (historische N-term). De gedachte hierachter is dat het erg onwaarschijnlijk is dat de moeilijkheid van het examen in 2022 opeens erg ver afwijkt van deze waarden. Bij vakken waar de voorlopige N-term na stap 2 te veel afwijkt van de historische N-term, werd de N-term aangepast, de N-term mocht daarbij niet te veel afwijken van de docentenoordelen over de moeilijkheid. Tot slot is in stap 4 nog gekeken of er sprake was van fouten of andere onvolkomenheden waarvoor compensatie via de N-term nodig was.

Examens in cijfers

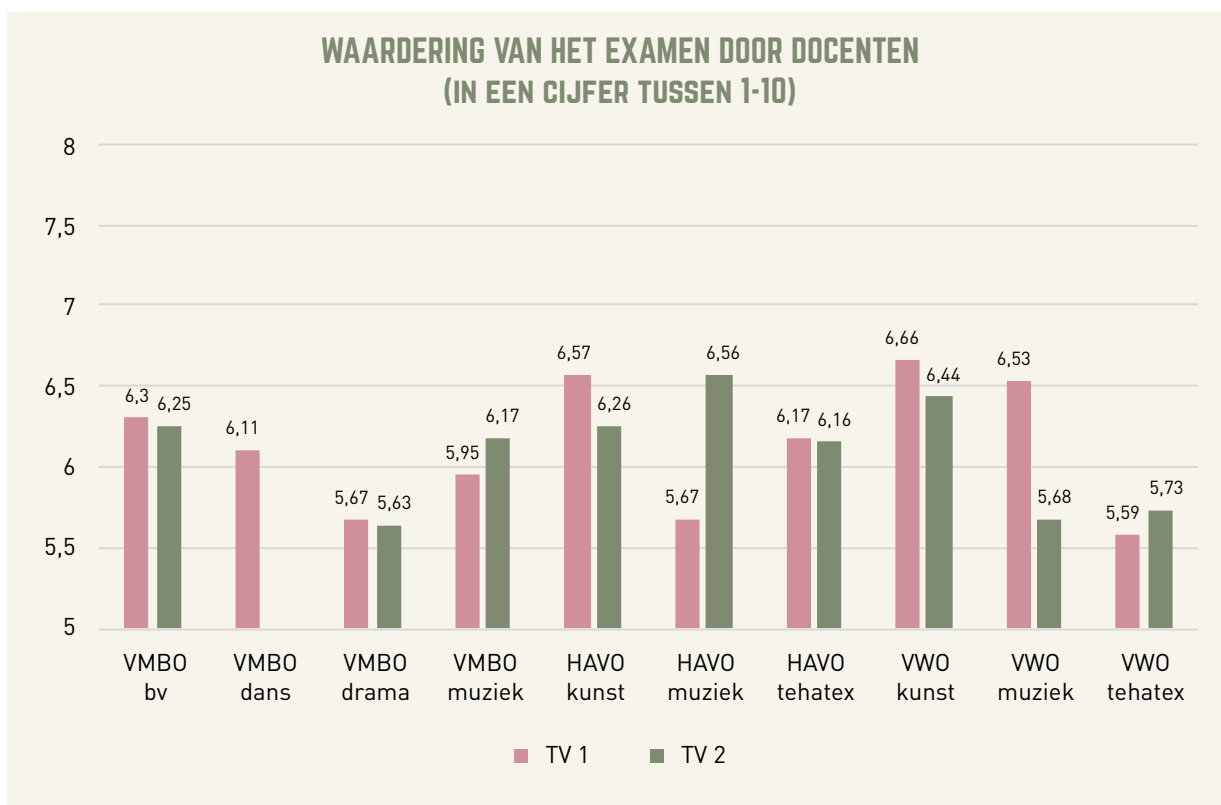

Het gaat bij 'aangemelde kandidaten' om het totaal aantal aangemelde kandidaten bij DUO voorafgaand aan de examenperiode. Bij 'ingezonden' gaat het om de aantallen kandidaten waarvan docenten de scores aanleverden via het programma Wolf. Omdat, zeker voor het eerste tijdvak (TV 1), niet voor alle kandidaten de scores worden aangeleverd, is het aantal hier lager dan het daadwerkelijke aantal kandidaten dat examen deed.

Examenresultaten

	p'-waarde	N-term	gemiddeld cijfer	% onvoldoende	betrouwbaarheid alpha
TIJDVAK 1					
VMBO bv	59	1	6,3	21,8	0,78
VMBO dans	46	1,5	5,6	40,6	0,71
VMBO drama	53	1,6	6,3	22,0	0,71
VMBO muziek	49	1,6	6,0	33,8	0,74
HAVO kunst	58	1,1	6,3	20,3	0,75
HAVO muziek	45	1,7	5,7	40,1	0,82
HAVO tehatex	55	1,1	6,1	24,5	0,75
VWO kunst	58	1,2	6,4	18,3	0,74
VWO muziek	53	1,6	6,4	22,2	0,84
VWO tehatex	52	1,5	6,2	22,0	0,73

	p'-waarde	N-term	gemiddeld cijfer	% onvoldoende	betrouwbaarheid alpha
TIJDVAK 2					
VMBO bv	51	1	5,6	40,8	0,59
VMBO dans	NVT	1,3	NVT	NVT	NVT
VMBO drama	47	1,7	5,9	46,2	0,77
VMBO muziek	50	1,3	5,8	28,6	0,52
HAVO kunst	50	1,3	5,8	37,0	0,79
HAVO muziek	46	1,4	5,5	44,6	0,85
HAVO tehatex	49	1,4	5,8	33,3	0,79
VWO kunst	56	1	6,0	27,4	0,77
VWO muziek	49	1,6	6,0	31,3	0,84
VWO tehatex	46	1,5	5,6	34,3	0,63

Havo, vwo muziek

Leerlingen die het afgelopen jaar examen muziek deden, hebben waarschijnlijk veel last gehad van de sluiting van scholen en de online lessen die ze daardoor moesten volgen. Dit hoorden we van docenten, maar we zien het ook terug in de Toets- en Item Analyse (TIA). In de TIA kunnen we op een groot aantal aspecten de resultaten van de kandidaten terugzien. Er zijn er twee die opvallen. Ten eerste werden de solfège-opdrachten, net als vorig jaar, veel minder goed gemaakt dan in de 'pre-corona-examens'. Solfège is een van de moeilijkste aspecten van het vak en die vaardigheid leer je als leerling mede tijdens het musiceren. Juist voor (gezamenlijk) musiceren was tijdens de lockdown geen ruimte. We zagen ook dat leerlingen - meer dan voorheen - vragen overslaan. Niet alleen solfègevragen, maar ook andere, zelfs meerkeuzevragen worden soms overgeslagen. De vragen uit de examens havo en vwo tijdvak 1 die het moeilijkst bleken te zijn:

havo vraag 25

Het fragment is het slot. De melodie van de zang is in de uitwerkbijlage afgedrukt. **Plaats een haak boven het motief dat de piano in het naspel herhaalt.**

vwo vraag 36

Het fragment is het tussenspel. De backing vocals zingen vier keer de tekst 'Get ready - uh!'.

Noteer het ritme (inclusief de rusten) van de tekst 'Get ready - uh!'. De opmaat is gegeven.

Een belangrijk aspect van een examen is de betrouwbaarheid: hebben de meest vaardige kandidaten het hoogst gescoord en de minst vaardige kandidaten het laagst. Ook dit jaar bleken de examens muziek bijzonder betrouwbaar te zijn. De vragen uit de examens havo en vwo tijdvak 1 die het best onderscheid maakten tussen de kandidaten waren:

havo vraag 15

Het fragment is het refrein. De tekst is in de uitwerkbijlage afgedrukt.

Onderstreep in regel 3, 4 en 7 alle lettergrepen en woorden van één lettergreep die op de eerste tel van de maat worden ingezet.

De regels 1, 2, 5 en 6 zijn gegeven. Let op, de maatsoort is:

vwo vraag 4

Het fragment is het begin van thema 2. De cellopartij is in de uitwerkbijlage onvolledig afgedrukt.

Noteer de ontbrekende noten (toonhoogte en ritme). Let op de f-sleutel.

Havo kunst

De examens kunst (algemeen) havo gingen dit jaar over wat echt is en wat nep in het werk van Damien Hirst, over verwijzingen naar de werkelijkheid in de videoclip van Janelle Monae (zie afbeelding) en over juist uit die werkelijkheid stappen met het transcendente *Aquarius* van de Party Animals. Dat kandidaten soms moeite hadden met abstracte begrippen als 'het wezen van dingen' en 'essentie' bleek uit de reacties van docenten tijdens de docentenbespreking. Zo moesten kandidaten bij vraag 18 in het eerste tijdvak beschrijven hoe Brancusi in zijn werken de essentie van een zeehond en een vis had verbeeld.

'Dat slaat echt helemaal nergens op', was een reactie van een leerling op [scholieren.com](https://www.scholieren.com). Een andere reactie op deze vraag die het landelijke nieuws haalde, kwam van een docent. Deze had opgemerkt dat per abuis een afbeelding met foutief bijschrift is gebruikt bij de vraag. Een menselijke vergissing die niet had mogen gebeuren en waarvoor een rectificatie werd geplaatst op [Examenblad](https://www.examenblad.nl). Uit de toets- en itemanalyse werd al snel duidelijk dat deze vergissing geen consequenties heeft gehad voor de leerling. De vraag had een mooie, gemiddelde moeilijkheidsgraad (.60) en maakte het beste onderscheid tussen de vaardige en minder vaardige leerling van alle vragen in het eerste tijdvak.

Zoals je in tekst 1 kunt lezen, concentreerde Brancusi zich op het 'innerlijke wezen' van zijn onderwerpen. Je zou kunnen zeggen dat hij de essentie probeerde te vangen, zoals in de beelden op afbeelding 2 en 3, waarin een zeehond en een vis te herkennen zijn.

(4p) - Beschrijf van het kunstwerk op afbeelding 2 hoe Brancusi de essentie van een zeehond heeft verbeeld. Doe dit aan de hand van:

- de vorm en
- het gebruikte materiaal.

- Beschrijf van het kunstwerk op afbeelding 3 hoe Brancusi de essentie van een vis heeft verbeeld. Doe dit aan de hand van:

- de vorm en
- het gebruikte materiaal.

VWO kunst

De examens kunst (algemeen) vwo werden dit jaar overwegend goed ontvangen. Het meest in het oog springend waren misschien wel de problemen die sommige kandidaten ondervonden met [haperende filmpjes](#) in het eerste tijdvak. Daarvoor is gecompenseerd in de N-term van dit tijdvak. In beide examens (eerste en tweede tijdvak) zaten in toetstechnisch opzicht weinig opvallende vragen. Een vraag die tot discussie leidde in de examenbespreking en ook via de Examenlijn werd ingediend, was vraag 6 uit het eerste tijdvak.

Kandidaten gaven op de eerste deelvraag vaak antwoorden waarbij humanisme werd verbonden aan de gerichtheid op het individu en aan het idee van

Lorenzo Costa de ouder *Allegorie op het hof van Isabella*, 1505-1506 (onderdeel van de studiolo van Isabella d'Este)

Isabella d'Este (1474-1593), dochter van de hertog van Ferrara, verhuisde in 1490 naar Mantua voor haar huwelijk met Francesco II Gonzaga, hertog van Mantua. Al vrij snel na haar aankomst aldaar liet zij in het Castello di San Giorgio twee kamers inrichten voor privégebruik. Het gebruik en de inrichting van deze ruimtes past bij het humanistisch ideaal van de renaissance.

De bovenste ruimte, die aangeduid wordt als 'studiolo', liet zij decoreren door beroemde eigentijdse schilders (afbeelding 1 en 2). De onderste ruimte, de 'grotta' (afbeelding 3), functioneerde als verzamelruimte en bevatte haar collectie antiquiteiten en naturalia (rariteiten uit de natuur). De wanden van de grotta werden bekleed met houten panelen (afbeelding 4).

(3p) - Geef aan wat het humanistisch ideaal (van de renaissance) inhield.

- Geef vervolgens twee voorbeelden van het gebruik en/of de inrichting van deze ruimtes waaruit blijkt dat ze gericht waren op dat ideaal.

'carpe diem'. Het gaat in deze context echter om de brede ontwikkeling van de mens op het gebied van (klassieke) kunst en wetenschap. Isabella d'Este richtte haar ruimtes in met eigentijdse renaissancekunst, antiquiteiten en naturalia.

De rode lijn door het eerste examen

was *Roem en sterfdom*. In het eerste blok stonden kunstenaars en opdrachtgevers in de renaissance centraal. Het tweede blok ging over sterdansers, het derde en laatste blok ging over roem in Hollywood.

Ook in het tweede examen waren de vragen geconstrueerd rond het thema *Roem*, al werd daar juist ook de keerzijde van roem en succes belicht. In het eerste blok stonden vorstinnen centraal die kunst gebruikten om hun imago te versterken, in het tweede blok ging het om aandacht in de kunst voor waanzin en de donkere kanten van het leven. Het laatste blok ging over sterfdom (soms tegen wil en dank) in de wereld van de popmuziek, zoals bij de band Nirvana.

De vraag uit het tweede examen die het best onderscheid maakte tussen vaardige en minder vaardige kandidaten was vraag 9. De volledige score van drie punten werd gehaald door

28 procent van de kandidaten, 44 procent haalde twee punten, 18 procent haalde 1 punt en 11 procent haalde nul punten.

Shot uit de film *Elizabeth* (1998), regie Shekhar Kapur

In 1998 verscheen de speelfilm *Elizabeth*, een kostuumdrama gebaseerd op het leven van koningin Elizabeth I. In filmfragment 3 zie je een scène uit deze film waarin de koningin de volta danst met Robert Dudley. Deze dansscène toont een spel van verleiding. De filmtechnische vormgeving draagt hieraan bij.

(3p) Beschrijf aan de hand van drie aspecten van de filmtechnische vormgeving hoe het spel van verleiden wordt versterkt.

Havo Tehatex

Het thema in dit examen was *Te gek!*, een thema dat paste bij de uitbundigheid en dramatiek van de barok; de historische periode van voor 1800 die dit jaar centraal stond. Sommige docenten, zo bleek tijdens de examenbesprekingen, vonden de onderwerpen van het eerste tijdvak wat 'saai', het examen was volgens hen verder goed te doen. Dat bleek ook uit de toets- en itemanalyse. Het examen kende geen bijzonderheden en was goed op lengte. Er waren slechts twee 'extreem moeilijke vragen' zo bleek uit de toets- en itemanalyse, zoals vraag 24. Deze vraag maakte deel uit van het opgavenblok Je gelooft je ogen niet, waarin niet alleen virtuoos beeldhouwwerk van de Italiaanse kunstenaar Gianlorenzo Bernini bevestigd werd, maar ook de mega-installatie *Treasures from the Wreck of the Unbelievable* van Damien Hirst.

Damien Hirst *Best Friends* (2015)

zoals de betekenis van kunst in een door sociale media beheerste wereld. Vraag 24 was bedoeld als een inzichtvraag en deed precies wat de examenmakers ervan verwacht hadden: de vraag maakte goed onderscheid tussen vaardige en minder vaardige kandidaten.

Bekijk afbeelding 21.

Door in zijn archeologische vondsten te verwijzen naar figuren uit de populaire cultuur, zoals naar Baloe de beer, wil Hirst de bezoeker laten nadenken over (de betekenis van) onze huidige cultuur.

2p 24 Leg dit uit met een voorbeeld.

Het tweede tijdvak van tehatex 2022 werd wat betreft de invulling van het thema door docenten positiever ontvangen. Het spectaculaire uitgangsmateriaal, zoals het op een rand balancerende (vakantie)huis en de gouden toiletspot van Mauricio Cattelan, zal daaraan hebben bijgedragen. Daar stond tegenover dat dit tijdvak door de kandidaten en hun docenten als relatief moeilijk werd ervaren. De toets- en itemanalyse bevestigde deze indruk: 7 van de 32 vragen bleken 'extreem moeilijk', bijvoorbeeld vraag 10 over de bedrieglijk echt geschilderde voorstelling van groente en fruit in een keldernis.

Kweeper, kool, meloen en komkommer (1602)
Juan Sanchez Cotán

Bekijk afbeelding 10.

De schilder wil de indruk wekken dat de beschouwer zelf voor de nis in de kelder staat.

3p 10 Beschrijf drie manieren waarop de schilder dit effect bereikt.

Meer dan de helft van de kandidaten wist geen enkele manier te bedenken, terwijl de examenmakers hadden ingeschat dat deze vraag van gemiddelde moeilijkheid zou zijn. Ook al betrof het een beschouwingsvraag over het standpunt van de kijker, misschien was het abstractieniveau van deze vraag te hoog. Het relatief hoge abstractieniveau werd ook tijdens de examenbesprekingen aangehaald als mogelijke reden voor de moeilijkheid van het examen. Dit onderwerp heeft de komende jaren de aandacht van de examenmakers.

Vwo Tehatex

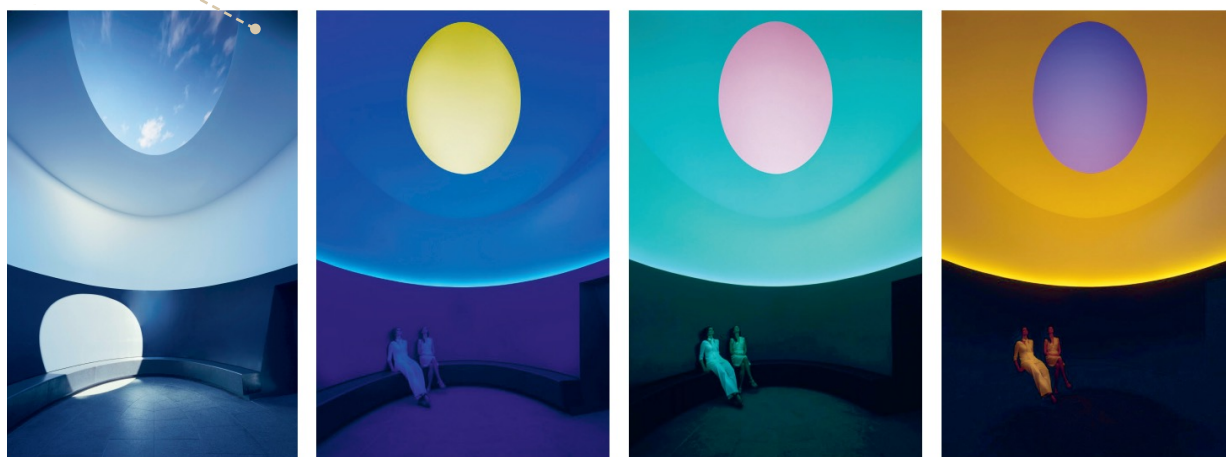
2022 was het laatste jaar dat het thema *Voorbeeldig* aan de orde was in het examen tehatex vwo. Zowel het eerste als het tweede tijdvak kende weinig opvallende vragen in toetstechnische zin. In het eerste tijdvak kwamen kunstwerken aan de orde waarin de kruisafneming en graflegging van Christus werden voorgesteld. De vragen richtten zich op hoe verschillende kunstenaars, van de renaissance tot nu, zich door elkaars werk lieten inspireren. In het tweede blok van het examen gingen de vragen over opvattingen over wat een goed ontwerp is, hier kwamen onder andere de fonograaf en de iPhone aan bod.

In het laatste vragenblok stond de wedijver tussen Malevich en zijn 'opvolgers' zoals Yves Klein en James Turrell centraal. Voor sommige kandidaten was het 'vaag' en iets teveel Malevich in dit blok: 'Het was gewoon letterlijk een zwart vlak. En dan moest ik gaan uitleggen waarom dat oneindig was'

Kasimir Malevich
Zwart vierkant (1915)

Een schoolvoorbeeld (*Voorbeeldig*) van een goed functionerende examenvraag was de laatste vraag van het eerste tijdvak, vraag 31. Deze had met een p'-waarde van .58 een mooie, gemiddelde moeilijkheidsgraad. De maximumscore van twee punten werd behaald door 23% van de

James Turrell
The Color Inside (2013)

- Volgens Malevich was het suprematisme "ontstegen aan de natuur, de mensen en de voorwerpen en stond voor de heerschappij van het zuivere gevoel". Het suprematisme zou daardoor alle andere kunststromingen overtreffen.
Je zou kunnen stellen dat Turrell te beschouwen is als een opvolger van Malevich en dat hij Malevich zelfs overtreft.
- 2p 31 Geef een argument vóór de stelling dat Turrell Malevich overtreft.
Geef vervolgens een argument dat deze stelling ontkracht.

kandidaten, 38% haalde een scorepunt en 39% haalde geen scorepunten. De vraag maakte ook het beste onderscheid tussen sterke en zwakke kandidaten van alle vragen uit het eerste en tweede tijdvak.

Het Centraal Praktisch Examen bij vwo tehatex verliep ook dit jaar zonder opvallende meldingen, corona lijkt hier over het algemeen weinig impact te hebben gehad. De verschillende opdrachten waaruit de kandidaten konden kiezen waren aantrekkelijk, zo gaven de docenten aan in de nabespreking.

Voor 2023 jaar is er voor (vwo) tehatex een nieuw thema: Kunst en leven. Meer informatie hierover is te vinden op [Examenblad.nl](https://examenblad.nl).

Annick van Beukering,
Hugo Gitsels, Henriëtte
Heezen, Marieke
Kraft en Peter
Schoenmakers zijn
werkzaam bij de Divisie
CTE, stichting Cito.